

stvorena organizacija kredita za potrebe poljoprivrede i zadrugarstva. Rad ove organizacije bio je vrlo plodan i ona je odigrala vrlo važnu ulogu u ekonomskom životu Srba u Hrvatskoj u periodu do Prvog svjetskog rata, iako je poslužila kao sredstvo prodiranja kapitalizma na selo.

Iz rubrike »Prilozi i građa« spomenut ćemo samo zanimljivu »Poljoprivrednu hroniku Bačke od 1822 do 1852« od S. Gavrilovića (122-128), zatim »Šume u Srbiji za vlade kneza Miloša Obrenovića 1820-1839« od D. B. Jovičića (128-152), i »Nekoliko dokumenata i podataka o prilikama i prvim organizacijama zemljoradnika u Divošu i Sremu krajem XIX i početkom XX veka« od T. Krstonošića (152-182).

I u ovom broju rubrika »Ocene i prikazi« donosi kritičke osvrtne na neke edicije koje su izašle u Zagrebu. Tako je prikazano stručno djelo poznatoga agrarnog ekonomiste i zadružnog pisca dr. M. Vučkovića »Zadrugarstvo«, zatim »Zadružni leksikon« (1956 i 1957 u dva toma) s mnogo vrijednih napomena, i na kraju »Muzeji i arhivi«, izdanje Ureda za informacije Izvršnog vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske.

Krešimir Nemeth

ARHIVIST VI, 3/4 — IX, 1/2, 1956 — 1959.

Nastavljajući s izlaženjem kao organ Saveza društava arhivskih radnika FNRJ, časopis »Arhivist« donosi u daljnjih šest objavljenih dvobroja (o prijašnjima usp. prikaz u HZ IX, 240-243) dosta priloga od interesa ne samo za suradnike arhivskih ustanova, već i za sve koji rade na historiografskom polju.

Kao prilog pojedinim svescima izašla su četiri dodatka s pregledima fondova naših arhivskih ustanova. R. Popović-Petković dala je historijat i pregled zbirki Arhiva Istoriskog instituta SAN (VI, 3/4, Dod. VIII), a B. Kovačević Arhiva SAN (VII, 3/4, Dod. IX). Akademijin arhiv, osnovan još u prvim danima Društva srpske slovesnosti, ima danas osam odjeljenja, koja sadržavaju: I. zbirku starih rukopisa i štampanih knjiga, II. glavnu zbirku dokumenata, nekad obično nazivanu »Istoriska arhiva«, III. orijentalistiku, IV. etnografsku zbirku, V. arhivu Društva srpske slovesnosti i Srpskog učenog društva, VI. arhivu Srpske akademije nauka, VII. arhivu ugašenih instituta, i VIII. depozite, rezervisanu građu, filmove, fotografske ploče i sl.

Inventar Državnog arhiva u Kotoru, s četrdeset i jednim fondom, razradio je M. I. Milošević (VIII, 3/4, Dod. X). Ova arhivska institucija ima za sobom deset godina rada, a na osnovu građe koju čuva objavljena su dosad — kako se u uvodnoj bilješci navodi — 153 veća ili manja rada, bilo naučnog bilo popularnog karaktera.

Od arhiva u NR Hrvatskoj zastupan je inventarnim opisom dio arhiva bivše trogirске biskupije, koji se danas nalazi u bivšoj biskupskoj palači u Splitu, dok se građa što se odnosi na kraj koji je pripao šibenskoj biskupiji — kako navodi D. Božić-Bužančić — čuva u Šibeniku (IX, 1,2, Dod. XI). Nadalje, A. Lj. Lisac daje dopunu pregleda fondova Arhiva grada Zagreba u pogledu građe preuzete 1955-58 (IX, 1/2, Dod. XI), a M. Androić bilježi neke prinove Arhiva grada Varaždina (VI, 3/4, Dod. VIII).

Na ostalim stranama Dodataka prikazana je građa arhivskih ustanova u Šapcu (R. Tomić, Dod. VIII), Bitolju (Dod. VIII, Kikindi (J. Keseg, Dod. VIII), Banjoj Luci (I. Ibrišagić, Dod. VIII), Titovu Velesu (P. Stojanov, Dod. X) i Beloj Crkvi (M. Stojković, Dod. XI), a V. Bogičević prikazuje »Otkupljenu i poklonjenu građu u Drž. arhivu NR Bosne i Hercegovine« (VI-3/4, Dod. VIII).

U više priloga časopis nas upoznaje s pojedinim fondovima ili dijelovima fondova u našim arhivima. »O pisanoj zaostavštini Moše Pijade« daje neke napomene D. Milenković (VII, 1/2). B. Petković prikazuje ispise iz španskih arhiva, koje je učinio D. Janković, a danas se čuvaju u Arhivu SAN. Taj materijal odnosi se na našu historiju od XVI. do XIX. st., zaključno do 1810 (VII, 1/2). »Jovan Ristić i pitanje prikupljanja naše građe u stranim arhivima polovinom prošlog veka« tema je kraće rasprave R. Popović-Petković (VII 3/4).

Na osnovu podataka prikupljenih od pojedinih ustanova dao je Đ. Knežević »Pregled građe u vezi sa Oktobarskom revolucijom u jugoslavenskim arhivima« (VII, 3,4). Na to se nadovezuje rad D. Živkovića: »Dokumenti za istoriju SKJ u jugoslavenskim arhivima«, s dodatkom o istovrsnoj građi u Drž. arhivu NRH u Zagrebu od J. I. Vidmara i I. Beuca (IX 1/2). O »Naučnoj obradi nacionalne istorije XX veka i našim arhivskim ustanovama« piše D. Janković (VIII, 1/2).

Nekoliko priloga razmatra razvitak uprave i administracije u Srbiji u XIX. i XX. stoljeću. Tako O. Jačimović prikazuje »Kancelarisko poslovanje u Srbiji prve polovine XIX. veka« (VII, 3/4) i »Zvaničnu korespondenciju u Srbiji posle Drugog ustanka« (IX, 1/2), a J. Piper-Nedeljković obrađuje »Istoriski razvoj Ministarstva unutrašnjih dela bivše Kraljevine Srbije« (VII 3/4).

Na arhive u NR Srbiji odnose se nadalje radovi O. Mučalice »Zaostavština mitropolita Mihaila u Državnom arhivu NR Srbije u Beogradu« (IX, 1/2) i B. Kovačevića »O prenosu Vukove zaostavštine iz Beča u Beograd« (VIII, 1/2). Osim samog historijata prenosa spomenute zaoštavštine, Kovačević donosi i detaljne spiskove građe, koja ju je sačinjavala.

T. Pangovski piše o »Istraživanju istorisko-arhivskih dokumenata i drugih izvora za makedonsku istoriju u prošlosti« (VII, 3/4), V. Bogičević prikazuje sudbinu »Turskih arhiva u Bosni i Hercegovini posle okupacije 1878 godine« (VII, 3/4), a P. Blaznik nas upoznaje sa zbirkom mikrofilmova muzeja u Škofjok Loki (IX, 1/2).

Vrlo je interesantan iscrpni referat F. Trga »O izvorima za Petu neprijateljsku ofanzivu«, pisan povodom 15-godišnjice bitke na Sutjesci (VIII, 3/4). Autor analizira najprije arhivsku građu, kako onu jedinica NOVJ, tako i neprijateljskih formacija, a zatim se osvrće i na ostale pisane izvore i literaturu.

Od građe u arhivskim ustanovama NR Hrvatske prikazuje nam I. Karaman »Matične knjige sa područja Hrvatskog Zagorja (XVII-XIX. st.)« (VIII, 3/4), i »Arhive hrvatsko-slavonskih županija u XVIII. vijeku« (IX, 1/2).

B. Krizman objavljuje u registima »Metternichova pisma iz Zbirke Ottenfels u Državnom arhivu u Zagrebu« (VIII, 1/2). Registirana pisma, njih 171 na broju, potječu iz perioda od 13. I. 1815 do 18. VIII. 1849, a upućena su bila od strane Metternicha F.-K.v.Ottenfelsu, dugogodišnjem austrijskom internunciju i opunomoćenom ministru u Carigradu, a kasnije državnom savjetniku za vođenje

t. zv. orijentalnih poslova kod Departamenta za vanjske poslove u Beču. Objavljena pisma, uz drugi materijal, došla su u Državni arhiv u Zagrebu iz obiteljskog posjeda Ottenfelsovih u Bežancu kod Pregrade.

Na Trećoj skupštini jugoslavenskih arhivista, održanoj od 15. do 17. maja 1958 u Ohridu, raspravljalo se među ostalim o dva problema, koji su od interesa i za širi krug historičara. Na osnovu referata, koji je S. Vilfan podnio pod naslovom »Položaj i uloga arhiva u socijalističkoj Jugoslaviji« (VIII, 3/4), kao i na osnovu podataka iznesenih u referatu P. Damjanovića »Izvještaj o radu SDARJ« (VIII, 3/4), razvila se živa diskusija oko statusa arhivskih ustanova u našoj zemlji (VIII, 3.4). Uz istu problematiku vezan je i prilog B. Stullija »O planu mreže arhivskih ustanova na području NR Hrvatske« (VIII, 3/4). Drugi interesantan referat na skupštini u Ohridu podnio je E. Hasanačić »O izdavanju istorijskih dokumenata kod nas« (VIII, 3/4), nakon čega je također slijedila diskusija (VIII, 3/4). O mišljenjima, koja su u spomenutim referatima i diskusijama iznesena, dao je prikaz K. Nemeth u HZ, XI/XII.

Još prije skupštine objavljena su u časopisu dva priloga o položaju arhiva u Jugoslaviji i to: referat E. Hasanačića sa I. skupštine Saveza historijskih društava Jugoslavije »O nekim pitanjima arhiva i arhivske službe kod nas« (VI, 3/4) i prilog F. Škerla »O značaju arhivskih ustanova« (VI, 3/4).

Posebnu pažnju posvetio je časopis pitanjima vezanim uz škartiranje registračnog odnosno arhivskog materijala. S obzirom na poznatu oskudicu spremiškog prostora kod naših arhivskih ustanova s jedne strane, kao i na goleme količine građe koju stvara moderna administracija s druge strane, provođenje škartiranja bezvrijednih spisa jedno je od gorućih pitanja arhivske službe u Jugoslaviji. No, to nije slučaj samo u našoj zemlji, već uopće u svijetu, tako da je na Trećem međunarodnom kongresu arhiva u Firenci posvećen škartiranju jedan od triju osnovnih referata. Na temelju materijala iznesenih u referatu J. H. Collingridgea, dao je S. Vilfan veoma pregledan i kritički obrađen osvrt na problematiku škartiranja, naročito s obzirom na načelna, metodaška pitanja (VII, 1/2). U istom svesku nalazimo još tri priloga o tome: A. Lj. Lisac piše o »Problematici izlučivanja spisa (škartiranja) kod nas«, E. Vojnović »O škartiranju registraturskog materijala narodnih odbora«, a F. Škerl i J. Šorn o »Škartiranju privrednih arhiva« (VII, 1/2).

Zanimljiv je prilog A. Lj. Lisca »Postupak oko izlučivanja spisa kod zagrebačke gradske uprave u posljednjih stotinu godina« (VI, 3/4). Služeći se podacima iz arhiva gradskog magistrata u Zagrebu, autor daje iscrpan pregled historijata škartiranja njegove građe, koje ponekad prelazi u stvarno uništavanje tog fonda. Zbog nesavjesnog odnosa odgovornih službenika, koji nisu bili kvalificirani za vršenje takvog posla, bez potrebnih prethodnih radnji i ispitivanja, prouzročena je golema šteta i uništeni su brojni, vrlo dragocjeni podaci o razvitku grada Zagreba na raznim područjima društvenog života. Opseg toga uništavanja najočiglednije pokazuje priložena tabela o broju registriranih i škartiranih spisa u pojedinoj godini od 1851—90, iz koje kao zaključak proizlazi, da je kroz četiri faze škartiranja uništeno ukupno 85,39% postojeće građe.

Od ostalih priloga s područja arhivske službe i arhivističke teorije spomenut ćemo ove: »Rekonstrukcija nestalih arhivskih fondova i građe« Đ. Ignatovića

(VII, 1/2); »Za efikasniji nadzor nad privatnim arhivima« M. Miloševića (VII, 3/4); »Kancelarijsko poslovanje i arhivska služba« S. Vilfana (VIII, 1/2), i »Administracija i organizacija današnjih sudova sa osvrtom na administraciju u predratnoj Jugoslaviji« N. Kruške (VIII, 1/2).

Uz vijesti, izvještaje i sl. o radu i razvitku arhivske službe u našoj zemlji, časopis redovno prati i međunarodna zbivanja na svom stručnom polju. O Trećem međunarodnom kongresu arhiva u Firenzi, koji je održan od 25.—29. IX 1956, dao je izvještaj S. Vilfan (VI, 3/4), a uz to je u cijelosti preveden referat I. Anderssona sa tog kongresa »Nove instalacije u arhivima« (VI, 3/4). Referat J. H. Collingridgea o škartiranju kritički je obradio S. Vilfan, u svom spomenutom prilogu o problemu škartiranja.

Međunarodni kongresi arhivista održavaju se svake tri do četiri godine; međutim, svake godine se sastaju direktori nacionalnih arhiva na konferencije t. zv. »Okruglog stola arhiva«, na kojima se razmatraju aktualna pitanja arhivske službe u svijetu. Od 23.—25. V 1957 održana je Treća konferencija »Okruglog stola« u Zagrebu, s glavnom temom: »Mjesto arhiva i arhivista u državi« (VII, 3/4). Na Četvrtoj konferenciji u Wiesbadenu, 20.—22. V 1958, diskutiralo se na osnovu referata francuskog arhivista R.—H. Bautiera: »Nove oblasti korišćenja arhiva«, s poglavljima: arhivi i historija književnosti, arhivi i geografska istraživanja, te o uslugama koje arhivi pružaju narodnoj ekonomiji (VIII, 3/4).

U prilogu: »Dvestagodišnjica Nacionalnog arhiva Mađarske (1756—1956)« E. Vojnović (VI, 3/4) se nije zadržao na prikazu proslave tog jubileja, već je na osnovu referata održanih tom prilikom dao lijep prikaz razvitka i rada te, za nas veoma značajne, arhivske ustanove. Osnovan kao staleški arhiv, on je 1875 prerastao u centralnu državnu arhivsku instituciju, sa zadatkom da prikuplja građu najviših organa državne vlasti, uprave i pravosuđa, a isto tako i pojedinih obitelji i pojedinaca koji su igrali značajniju ulogu u historiji Ugarske. Među bogatim fondovima arhiva treba spomenuti u odjelu s građom do 1867, ove: Ugarsku dvorsku kancelariju (1526—1867), erdeljsku dvorsku kancelariju (1690—1867), Ugarsko namjesničko vijeće (1724—1848), ministarstvo iz vremena revolucije 1848/49, centralne organe državne uprave iz doba apsolutizma (1849—67) i centralne finansijske organe, među kojima, kao najvažniju, Komoru (1531—1848). Što se tiče građe pojedinih institucija iz oblasti privrede i bankarstva, ona se čuva u Centralnom privrednom arhivu. Za građu nakon 1945 formiran je u Nacionalnom arhivu Mađarske poseban odsjek Narodne demokratije.

S »Istorijatom Lenjinovog instituta i Centralnog partiskog arhiva (1919—1931)« upoznaje nas članak N. S. Komarova (VII, 1/2), preveden iz časopisa Voprosy istorii 1956/10.

U seriji talijanskih arhivističkih publikacija »Pubblicazioni degli Archivi di Stato — Ministero dell'interno«, pokrenutoj 1951 (koja uglavnom sadrži sumarne ili analitičke inventare talijanskih arhiva i njihovih fondova), objavljeni su kao XIX. sv. izabrani spisi talijanskog arhivista Antonija Pannelle. U svom prikazu »Stručni rad Antonija Pannelle, poznatog italijanskog istoričara i arhivista« (VII, 1/2), upoznaje nas R. Popović—Petković s tom edicijom.

Od poslijeratnih izdanja arhivskih inventara u inozemstvu prikazane su skupnim referatima »Neke nove austrijske arhivske publikacije« (I. Karaman, VIII, 1/2) i »Inventari talijanskih arhiva« (I. Karaman, IX, 1/2). U prvom je prikazu riječ o radu W. Goldingera »Geschichte des österreichischen Archivwesens«, kao i o dvije, za nas veoma značajne, publikacije bečkih arhiva: »Inventar des Wiener Hofkammerarchivs« i »Inventar des Kriegsarchivs Wien«. U drugom prilogu opisuje se metod rada talijanskih arhivista kod publiciranja sumarnih odnosno analitičkih arhivskih inventara.

Na kraju, treba još spomenuti iscrpnu bibliografiju, koju pod naslovom »Prilozi jugoslavenskoj arhivističkoj bibliografiji — Retrospektivna građa do 1945. godine« objavljuje A. Lj. Lisac (od VI, 3/4 do IX, 1/2). Građa je podijeljena u tri skupine: *Arhivska problematika*, s odjeljenjima 1. opća arhivska pitanja, 2. diplomatika, 3. paleografija, 4. hronologija, 5. zakonodavstvo, 6. periodika, 7. biografije, 8. recenzije, 9. varia; *Arhivi i arhivski fondovi*, s odjeljenjima 1. arhivi i zbirke općenito, 2. opisi, popisi, inventari i regesta; *Arhivska građa*, s odjeljenjima 1. dokumenti, 2. korespondencija, 3. razno.

Igor Karaman

ARHIVSKI VJESNIK II/1959.

Svojim drugim sveskom, koji obasiže 568 str., edicija »Arhivski vjesnik« potvrđuje namjeru redakcije, da čim više prostora dade neobjavljenoj građi iz fondova arhivskih ustanova u NR Hrvatskoj, prepuštajući radove iz arhivističke teorije i prakse centralnom stručnom organu, časopisu »Arhivist«.

Na prvom mjestu nalazimo »Priloge građi za historiju radničkog pokreta i KPJ 1919 god.« u izboru i s bilješkama J. I. Vidmara (7—227), koji se kronološki nastavljaju na dokumente iz 1917/8, objavljene u prvoj svesci vjesnika. I ovdje se radi pretežno o materijalima iz bogatog fonda Predsjedništva Zemaljske vlade Hrvatske i Slavonije, koji se čuva u Državnom arhivu NRH u Zagrebu; manji dio publiciranih spisa potječe iz Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade, arhiva Sudbenog stola u Zagrebu odnosno Varaždinu i iz povjerljivih spisa velikog župana Varaždinske županije. Osim korisnih bilježaka uz pojedine dokumente, redaktor je dao i interesantnu uvodnu napomenu, koja je naročito bila potrebna s obzirom da objavljena građa predstavlja tek malen izbor iz bogate dokumentacije, koja je stajala na raspoloženju.

M. Androić donosi »Izbor dokumenata iz arhivske zbirke NOB Historijskog arhiva u Varaždinu 27. IX. 1943—30. X. 1944« (229—277). U zbirci dokumenata NOB varaždinskog arhiva sakupljeni su dijelovi fondova od mnogih partizanskih jedinica, koje su djelovale na području Hrvatskog Zagorja. Objavljena 64 dokumenta obuhvaćaju vremenski period od 27. IX. 1943 — 30. IV. 1944; neki su dani samo u registima, dok je kod većih i značajnijih akata donesen čitav tekst. Uz građu o vojnim akcijama u užem smislu, naročito je interesantan dokument broj 24, koji predstavlja prilično opsežan raspis Komande kalničkog područja o vojnopozadinskim vlastima, partizanskim stražama, mobilizaciji, prosvjetno-kulturnom radu, sudstvu i općoj političkoj situaciji, izrađen na osnovu savjetovanja održanih 14—16 IV 1944 s komandama mjesta i područja.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB